

Кагляк Інна Іллівна,

старший слідчий в ОВС – криміналіст
СУ Головного управління Національної
поліції у Вінницькій області, кандидат
юридичних наук

ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ДИТИНИ, ЯКА Є ПОСТРАЖДАЛОЮ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Особливість досудового розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії полягає в тому, що заява про зґвалтування, сексуальне насильство чи про розбещення неповнолітніх, попадають у слідчі органи від батьків чи родичів, сусідів потерпілих, у більшості випадків не відразу після вчинення злочину. Це пояснюється, з одного боку, тим, що дитина не завжди усвідомлює, що відбувається (наприклад, при здійсненні розпусних дій), а з другого боку, потерпілий нерідко перебуває під впливом злочинця і для того, щоб про злочин стало відомо, необхідне втручання третіх осіб.

Перед слідчим при розслідуванні цих справ виникає ряд труднощів. Основні труднощі найчастіше полягають у тому, що до моменту початку розслідування багато доказів здійснення злочину втрачені.

Не завжди може дати позитивний результат і судово-медична експертиза. Тому в розпорядженні слідчого, звичайно, залишаються тільки такі докази, як показання заявника, потерпілого, свідків і показання підозрюваної особи.

Заяви про сексуальне насильство щодо дитини часто поступають значно пізніше, ніж про зґвалтування дорослих. Це пояснюється тим, що потерпілий, якщо йому при вчиненні злочину не спричиняються серйозні тілесні ушкодження, із сором'язливості замовчує про те, що трапилося і про це стає відомо лише через деякий час.

Потерпілим по вказаній категорії злочинів частіше за все є дівчатка-підлітки. Деякі з них вважають, що втручання батьків та слідчих органів в їх інтимне життя вважають недопустимим. Такі потерпілі відмовляються давати покази і нерідко вимагають припинити розслідування. Щоб отримати від них правдиві покази, необхідно роз'яснити їм, чому закон передбачає кримінальну відповідальність за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, в чому є небезпечність цього злочину. В таких випадках бесіди та допит доцільно доручати слідчому-жінці. Велику допомогу при допиті може надати психолог. За його допомоги слідчому легше впевнити потерпілу в неправильності поглядів на те, що трапилося та в необхідності надання відвертих показань про обставини вчиненого злочину.

Крім того, на допиті неповнолітній потерпілий не завжди може чітко викласти обставини вчинення злочину і тому, в окремих випадках, спочатку важко розібратися, що ж в даному випадку трапилося: зґвалтування, розбещення, хуліганство чи інший злочин. Необхідно також мати на увазі, що потерпілий не завжди розуміє значення події що відбулася. Він може усвідомлювати, що з ним діють погано, але в чому це виражається, які наслідки можуть настати в майбутньому, в повній мірі не розуміє. Все це проявляється потім на допиті, коли потерпілий, не запам'ятавши окремі моменти, про які питає слідчий, іноді починає фантазувати.

На покази неповнолітнього потерпілого накладає відбиток його розмова з родичами та знайомим, які першими дізнаються про подію і своїм розпитуванням можуть необачно підказати в якій формі повинні даватися покази під час допиту.

Кримінальні правопорушення даної категорії іноді здійснюють родичі, які перед викликом потерпілого на допит намагаються розповісти йому, які покази необхідно давати слідчому.

До допиту потерпілих необхідно ретельно підготуватися. Варто мати на увазі, що малолітні при допиті нерідко заявляють про їхнє розбещення чи навіть зґвалтуванні за навчанням дорослих родичів, старших подруг, а в окремих випадках і під впливом хворобливої уяви (фантазії), раннього статевого дозрівання, що спостерігається нині нерідко.

Особливо критично варто ставиться до розповіді дитини, особливо, якщо ця розповідь зайво докладна й у ньому помітні судження про такі речі, що не можуть бути доступні її розумінню. Докладний, правильно організований і проведений допит з уточнення усіх, самих дрібних обставин є кращим засобом з'ясування істини по такій справі.

Однак, при проведенні допиту варто уникати таких типових помилок: потерпілі, що не досягли статевої зрілості, іноді допитуються в присутності батьків і навіть сусідів, котрі є нерідко і свідками у справі, а також допит провадиться в неналежній обстановці, запис у протокол допиту ведеться не мовою допитуваної дитини, а мовою слідчого, що допитує.

Практика допиту малолітніх у присутності їхніх батьків не може бути визнана тактично правильною. Допит дитини в присутності батьків часто не тільки не сприяє виявленню істини, а навпаки, скривує дитину і перешкоджає одержанню від неї правдивих показань.

Під час допиту дитини, що є потерпілою, варто виявляти максимум обережності і тактовності, щоб не травмувати додатково її психіку. Для участі в проведенні допиту дітей молодшого і середнього шкільного віку (до 12–14 років) рекомендується запрошувати дитячого психолога (бажано, щоб психолог був однієї статі з

допитуваним). Запрошену для присутності на допиті особу необхідно попередньо ознайомити з фабулою справи і метою допиту, щоб вона не була пасивним спостерігачем. Дитячий психолог, перебуваючи щодня серед дітей і добре знаючи дитячу психологію, може допомогти тактично правильно організувати і провести допит дитини.

При допиті дітей дошкільного віку не рекомендується відразу приступати до з'ясування питань, що цікавлять слідчого, а шляхом бесіди на стороні теми, близькі розумінню й інтересам дитини, варто попередньо заслужити від нього довіру. Допит дітей дошкільного віку краще починати з невимушеної бесіди про його родину, товаришів, про те, де він був і що бачив і т.п. Відчувши, що дитина освоїлася з обстановкою варто переходити до предмета допиту.

Якщо за своїм розвитком і віком дитина ще не в змозі сама вільно розповісти про подію, що відбулася, то допит треба вести і фіксувати у формі питань і відповідей.

Ретельна підготовка до допиту малолітніх і вміле його проведення, правильний тон слідчого під час допиту, його уміння викликати прихильність до себе дитини попередньою бесідою в багатьох випадках забезпечують успіх при розслідуванні злочинів цієї категорії.

При допитах осіб віком від 3 до 7 років важливо знати про їх схильність до навіювання, тому питання слід ставити так, щоб вони не містили підказки або прихованої відповіді, як це має місце в навідних питаннях. Іноді таке можливе і в питаннях, що нагадують, де виклад окремих обставин, що мають на меті нагадування події, може спричинити неправильні, недійсні свідчення. В догоду особі, яка веде допит, дитина іноді підтверджуватиме все ним сказане.

У неповнолітніх дошкільного віку, як і молодшого шкільного віку, нерідко має місце схильність до фантазування. Останнє пояснюється прагненням дитини заповнити пропуски сприйняття вигаданими обставинами події сформулювати в своїх уявленнях незакінчену картину уявними подіями і обставинами.

До показань малолітніх впливає водночас належить ставитися критично і перевіряти їх шляхом проведення інших слідчих дій, зокрема огляду місця події, допиту свідків і т.п.

Допит повинен відбуватися в дуже спокійній обстановці, допитуваний повинен бути підготовлений до оповідання про подію злочину бесідою на відверті теми. Складність допиту полягає в обранні питань, які повинні бути сформульовані стисло, в доступній формі, що виключає малозрозумілі і тим більше юридичні терміни, такі як «потерпілий», «злочинець», «підозрюваний» тощо.

В тих випадках, коли допитуваному чотири або п'ять років, педагогу слід рекомендувати ввести ігрові ситуації, що понад усе налаштовують дітей до спілкування і розуміння ситуації, пов'язані, наприклад, з кольором і формою машини, із зростом і прикметами

зовнішності злочинця, характеристикою обстановки, в якій відбулася подія.

Весь хід допиту і його результати повинні, по можливості, фіксуватися за допомогою звукового та відеозапису, що дозволить на будь-якому етапі слідства перевірити правильність тактики отримання свідчень і, крім того, виключить необхідність повторних допитів, що справляють травмуючу дію на психіку малолітніх.

При оцінці достовірності одержаних від цих неповнолітніх потерпілих свідчень слід мати на увазі, що нерідко сексуальна дія на них і статеве розбещення, а також спроби вступу в статевий зв'язок з тією чи іншою особою, здається неповнолітнім і малолітнім як деяке сексуально-привабливе доповнення до існуючих у них до цього звичайних відносин з людьми.

Потрапивши під вплив особи, схильної до педофілії, потерпілі значною мірою усвідомлюють свою вину в тому, що поступалися домовленостям і домаганням. Тому у відомостях, що повідомляються ними, може виявитися заперечення дії, що розбещує, з даною особою і навіть спроби вигородити її. В подібних випадках більш правдиві свідчення можна одержати від близьких, подруг, друзів неповнолітніх потерпілих.

При допитах неповнолітніх необхідно створювати обстановку допиту, що сприяє психологічному контакту (допит віч-на-віч, а також з участю педагога на розсуд слідчого, а у випадках, вказаних в законі, – з обов'язковою участю педагога або психолога, а за необхідності – лікаря).

Необхідно критично оцінювати одержану в ході допиту інформацію, зіставляючи її з наявними доказами, а також використовувати інформацію про особу допитуваного, одержану офіційним і неофіційним шляхом як в процесі підготовки до допиту, так і в ході його проведення.

В первинних свідченнях потерпілих (потерпілого) можуть бути певні пропуски, деякі неточності, перебільшення, замовчування окремих обставин події і своєї поведінки, яка могла бути і не цілком пристойною.

При проведенні слідчих (розшукових) дій, треба постійно пам'ятати про необхідність уважного і дбайливого ставлення до дітей. Кожна слідча дія повинна бути продумана і проведена так, щоб вона не травмувала дитину і не впливала на його нетривку психіку.